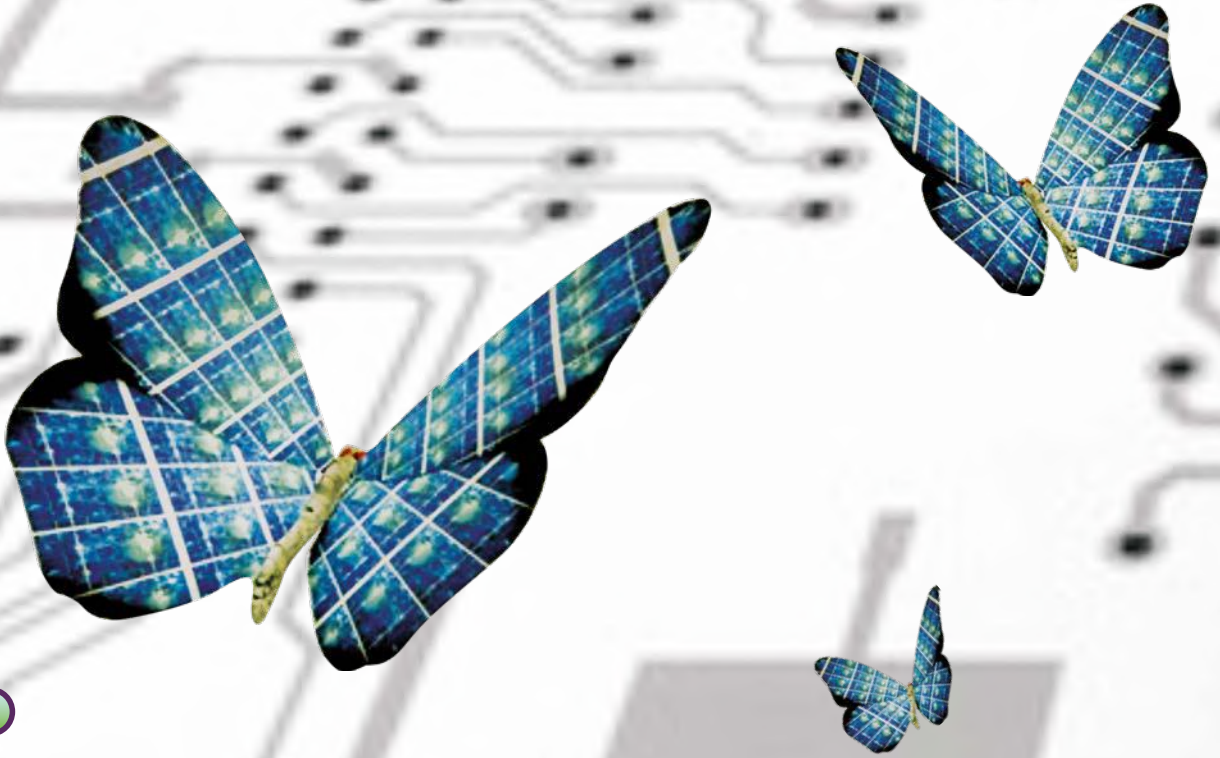

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi

10 - 12 Ekim 2019

İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezi

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi

10 - 12 Ekim 2019

İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezi

www.uyek2019.org

“VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi” İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi tarafından 10-12 Ekim 2019 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezinde gerçekleştirilecektir.

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi çok sayıda akademisyen, davetli konuşmacı ve araştırmacıların katkılarıyla gerçekleştirilecektir. Bu ulusal kongre davetimiz üstün yeteneklilerin eğitimi alanıyla ve üstün yetenekli bireylerle ilgili bilimsel çalışmalar gerçekleştiren, bilimsel uygulamaları kendine rehber edinen tüm paydaş kişi ve kurumlara yöneliktir. Kongremiz; üstün yeteneklilerin eğitimi konusundaki Türkiye'nin birçok ilinden uzman kişileri bilgi ve tecrübelerini paylaşmak üzere paydaşlarıyla bir araya getirecektir.

Kongremizin hedef kitesi üstün yeteneklilere ve eğitimine ilgi duyan akademisyenler, eğitim uzmanları, okul idarecileri, her branştan öğretmenler, aileler, lisans ve lisansüstü öğrencileridir.

Kongrenin amacı,

- Zeka, yaratıcılık, motivasyon,
- Matematik, Fen, Sosyal Bilgiler, Doğa, Yabancı Diller, Sanat/ Müzik gibi alanlarda üstün yeteneklilik,
- Öğretmen eğitimi,
- Destekleyici okul ve sınıf ortamları,
- Psiko-sosyal ihtiyaçlar ve müdahale,
- Ailelerin güçlendirilmesi,
- Farklı kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve toplumsal hizmetler gibi konuları Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri bağlamında bilimsel araştırmalar, projeler ve sistemler çerçevesinde paylaşmak, tartışmak ve üstün yetenekliliğe ışık tutmaktır.

Kongremiz; üstün yeteneklilerin ve üstün yeteneklilerin eğitimi hakkında bilgi ve deneyim kazanmak isteyen herkes için büyük bir fırsat yaratacaktır. İki yılda bir düzenlenen ve bu yıl altıncısı düzenlenecek olan kongremizde siz değerli paydaşlarımızı görmeyi umut ediyoruz. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre merkezi olarak sizleri İstanbul'da ağırlamaktan onur duyarız.

Doç. Dr. Serap EMİR

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi

10 - 12 Ekim 2019

Istanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezi

www.uyek2019.org

ONUR KURULU

Prof. Dr. Nuri Aydın
Istanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Rektörü

Prof. Dr. Hülya Çalışkan
Istanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dekanı

KONGRE BAŞKANI

Doç. Dr. Serap EMİR

KONGRE EŞ BAŞKANLARI

Dr. Öğr. Üyesi Marilena Z. LEANA TAŞCILAR

Dr. Öğr. Üyesi Melodi ÖZYAPRAK

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Serap EMİR

Doç. Dr. Nihat Gürel KAHVECİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayça KÖKSAL KONİK

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ATALAY

Dr. Öğr. Üyesi Esra KANLI

Dr. Öğr. Üyesi Sezen CAMCI ERDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YAMAN

Arş. Görevlisi Dr. Burak TÜRKMAN

Dr. Ayşegül İŞLEKELLER

Arş. Görevlisi Yunus Emre BAŞTUĞ

Arş. Görevlisi Simge CEPDİBİ

Uzm. Canan ÇAKIR

Zehra Topal Altındış

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi

10 - 12 Ekim 2019

Istanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezi

www.uyek2019.org

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan AKGÜNDÜZ İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Ayşe Esra ASLAN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ATALAY İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Ayşegül ATAMAN Lefke Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan BAŞKURT İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Serap BUYURGAN Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit DAVASLIGİL Maltepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra KANLI DENİZCİ İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Selahattin DİLİDÜZGÜN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Doç. Dr. Şükran DİLİDÜZGÜN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Necate BAYKOÇ DÖNMEZ NB Üstünler ve Dahiler Merkezi Kurucusu
Doç. Dr. Serap EMİR İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Dilek ERBAŞ Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Sezen CAMCI ERDOĞAN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Doç. Dr. Esra İŞMEN GAZİOĞLU İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Şule GÜÇYETER
Prof. Dr. Sevinç HATİPOĞLU İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Selçuk HÜNERLİ İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Doç. Dr. Nihat Gürel KAHVECİ İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Doç. Dr. Kerim KARABACAK İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Burak KARABEY Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Elife DOĞAN KILIÇ İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Fatma Gülay KIRBAŞLAR İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Doç. Dr. Mustafa Serdar KÖKSAL Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayça KÖKSAL KONİK İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Nilgün METİN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Melodi ÖZYAPRAK İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Prof. Dr. Uğur SAK Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Zarife SEÇER İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa
Prof. Dr. Nuray SENEMOĞLU Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İrfan ŞİMŞEK İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Marilena Z. LEANA TAŞCILAR İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz YAMAN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
Dr. Öğr. Üyesi Hüda SAYIN YÜCEL Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YÜRÜMEZOĞLU Dokuz Eylül Üniversitesi

*Bilim Kurulu, soyadlara göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi

10 - 12 Ekim 2019

İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezi

www.uyek2019.org

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE ÜSTÜN YETENEKLİLERDE PROBLEM ÇÖZME İLE İLGİLİ YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Halime Nur Sezer 1

DÜŞÜNME BECERİLERİ ETKİNLİK KİTABI

Hacer Kılıçkiran 13

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN SORDUĞU İLGİNÇ SORULARIN İNCELENMESİ

Zeynep Yam, Ahmet Kurnaz, Hatice Çetinkaya 21

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERDE AŞIRI DUYARLILIK OLARAK TANIMLANAN DAVRANIŞLARIN EĞİTİM ORTAMINA YANSIMALARININ İNCELENMESİ

Başak Göfner 41

ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUK AİLESİ OLMAK: ÖZEL YETENEKLİ TANISI ALINAN İLK YILLARDA YAŞANAN ZORLUKLAR VE UYUM SÜRECİ

Başak Göfner 56

PROGRAMLAMA EĞİTİMİNİN ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN BİLGİ İŞLEMSEL DÜŞÜNME BECERİSİNE VE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİK ALGILARINA ETKİSİ

Canan Çakır, Duygu Mutlu Bayraktar 63

İLKOKULDAKİ ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLER VE SINIF ARKADAŞLARININ OYUN TERCİHLERİ

Berrin Bayburt, Mehmet Akif İnesi, Deniz Özgün Ertaş 78

YARATICI DÜŞÜNME TEKNİKLERİ KONUSUNDA 2005 YILI VE SONRASINDA YAYINLANMIŞ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Gülşah Batdal Karaduman 85

EĞİTSEL OYUNLARLA FEN EĞİTİMİNİN ÜSTÜN ZEKÂLİ vÖĞRENCİLERİN İLGI MOTİVASYON VE ÖĞRENMEYE OLAN ETKİSİ

Tenzile Memiş, Gülizar Şen 95

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİ VELİLERİ ÖRNEĞİNDEN HAREKETLE DERS TERCİHLERİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Berrin Bayburt, Figen Eğin 101

VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi

10 - 12 Ekim 2019

Istanbul Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kongre Merkezi

www.uyek2019.org

İÇİNDEKİLER

ÖZEL YETENEKLİ 5. SINIF ÖĞRENCİLERİN FEN BİLİMLERİ DERSİ VE FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENİ KAVRAMLARINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Özge Ceylan, Ünsal Umdu Topsakal..... 115

ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN YAPAY ZEKA KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARI

Funda Bulut, Çiğdem Nilüfer Umar 130

KAHRAMANLIK TÜRKÜLERİ VE HİKAYELERİNİN ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN VATANSEVERLİK TUTUMLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Duygu Alyeşil Kabakçı, Ecem Topal 148

HİPERAKTİVİTE VE DİSLEKSİ TANILI ÜSTÜN YETENEKLİ OKUL ÇAĞI ÇOCUKLARINDA BESLENMENİN BÜYÜME VE GELİŞİM SÜREÇLERİNE ETKİSİ

Bedirhan Eruzun 159

ÜSTÜN ZEKÂLİ ÇOCUĞA YARDIM OKULDA VE HAYATTA BAŞARILI OLMASI İÇİN NE YAPMALI? İSİMLİ KİTABIN İNCELENMESİ

Aysun Kalıncı..... 167

20. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRKİYE'DE ZEKA VE YETENEK TANILAMA ÇALIŞMALARI

Erol Kömür..... 174

BİLSEM'E DEVAM EDEN ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN OKULLARINDA GÖRDÜKLERİ MATEMATİK DERSİ MÜFREDATININ DEĞERLENDİRİLMESİ - ADANA BİLSEM ÖRNEĞİ

Yusuf İpek 190

GELİŞTİRİLMİŞ EĞİTİM MATERYALLERİ İLE HAZIRLANMIŞ ATÖLYE ÇALIŞMALARININ ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN PARÇACIK FİZİĞİ ALANINA YÖNELİK İLGI VE BİLGİ DÜZEYİ ÜZERİNE ETKİSİ

Nefize Tunalı, Nil Ürküt, Mert Gebeş..... 196

EBEVEYNLERİN DİJİTAL OYUNLARA KARŞI GÖRÜŞLERİ: ENGELLEMEK Mİ, FAYDALANMAK MI?

Umut Kısa 209

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİNDE VERİLEN EĞİTİMİN AİLE GÖRÜŞLERİNE GÖRE BOYLAMSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Nida Büyüktokatlı, Ahmet Kurnaz..... 226

20. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRKİYE’DE ZEKA VE YETENEK TANILAMA ÇALIŞMALARI*

Erol KÖMÜR**

ÖZET

İnsanoğlu bilinen en eski dönemlerden bu yana ölçmeyi kullanır. Ölçüm amacına göre ölçütler ve ölçüm birimleri farklılaşır. Kültürlerarası etkileşim ölçme araçlarının yaygınlaşmasında, gelişiminde ve standartlaşmasında katkılar sunmaktadır. İnsanoğlunun kurduğu ilk toplumsal ve siyasal organizasyonlar uygun işlere uygun kişilerin istihdamı sorununu çözmek için yeterli testlerini icada ve geliştirmeye zorlamıştır. Zeka, yetenek, kabiliyet, istidat, muhakeme, dikkat, idrak, sabır, bedii yeterlikler, ruhi ve fiziki mukavemet, bedensel yeterlikler vb. özelliklerin ölçümü ve değerlendirmesi çalışmaları bilinen tarihin en eski devirlerine kadar uzanır. Zihinsel yeterliklerin tanınması için üretilen ilk test örneklerine 19. yüzyılın ikinci yarısında rastlanır. 20. Yüzyılın başında bu testler standartlaşma eğilimi kazanmış ve dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Bu kadar kısa sürede kabul görmesinde ve yaygınlaşmasında iki büyük uluslararası yıkım –dünya savaşları- etkili olmuştur. Dünya savaşları çok geniş kadroların amaca uygun şekilde seçimi, örgütlenmesi, eğitilmesi ve amaca uygun istihdam edilmesi için yeterli testlerine olan ihtiyacı en üst düzeye taşımıştır. Bu nedenle yeterli testleri için çok uygun uygulama ve gelişme ortamları oluşmuştur.

20. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti son bulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştur. Bu coğrafyada yaşayan insanlar iki büyük dünya savaşı ile birlikte Trablusgarp, Balkan Savaşları ve Milli Mücadeleden doğrudan etkilenmiştir. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de oluşan siyasi, sosyal ve ekonomik durumlar tanılama çalışmalarına ihtiyacı artırmıştır. 20. Yüzyılın ilk yarısında Türkiye’de tanılama çalışmaları yapılmıştır. Fakat, yapılan çalışmalarla ilgili olarak alan yazınında çok kısıtlı bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 20. Yüzyılın ilk yarısında zeka ve yetenek araştırmaları, kullanılan testler ve yapılan uygulamaları ortaya koymaktır. Çalışma nitel araştırma olup doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. İki dünya savaşının getirdiği siyasi, sosyal ve ekonomik krizleri aşmada istihdam edilecek insan kaynağını tanılama ve yetiştirme maksadı ile dönem idarelerinin yapılan bilimsel çalışmaları destekledikleri, kamu imkanlarının büyük ölçülerde bu çalışmalar için seferber edildiği bulgularına ulaşılmıştır. Dönemin önde gelen eğitimcilerinin zeka ve yetenek tanılama çalışmalarına dair araştırma ve uygulamalar yaptıkları, dünyada yapılan önemli çalışmaları çok yakından takip ettikleri, tanılama çalışmalarının ülke geneline yaygınlaştırılması için eğitici eğitimi yaptıkları, idarenin bu konuda yapılan uygulamaları teşvik maksadı ile uygulayıcıları ödüllendirdikleri bulgularına rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: zeka, yetenek, tanılama, yeterlik testleri

* Bu makale VI. Ulusal Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Kongresi-İstanbul’da sözlü bildiri olarak sunulmuş olup, bildiride kullanılan görseller ile 1928 yılı öncesine ait eser ve belgelerin transkripsiyonları www.erolkomur.com adresinde erişime açılmıştır.

** Erol KÖMÜR, M.E.B. Tarih Öğretmeni, İstanbul Aydın Üniversitesi Adalet M.Y.O., eposta@erolkomur.com.tr

INTELLIGENCE AND ABILITY DIAGNOSTIC STUDIES IN TURKEY IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY*

ABSTRACT

Mankind has used measures since the earliest known periods. The criteria and units of measures differ according to the purpose of the evaluation. Intercultural interaction contributes to the dissemination, development and standardization of measures tools. The first social and political organizations established by human beings have forced the invention and development of competency tests to solve the problem of recruitment of suitable people. Intelligence, abilities, skills, reasoning, attention, cognition, patience, self-efficacy, mental and physical strength, physical competencies, etc. The evaluation and assessment of properties dates back to the oldest periods of known history. The first test samples produced for the identification of mental competences are found in the second half of the 19th century. At the beginning of the 20th century, these tests gained a tendency to standardize and became widespread throughout the world. Two major international devastations , world wars, were effective in gaining acceptance and spreading in such a short time. World wars have maximized the need for competency tests to select, organize, educate and employ a wide range of cadres for the purpose. For this reason, suitable application and development environments have been formed for competency tests.

In the first half of the 20th century has ended the Ottoman Empire and the Republic of Turkey was established in the state. The people living in this geography were directly affected by Tripoli, Balkan Wars and National Struggle with two great world wars. Depending on the world political developments occurring in Turkey, has increased the need for social and economic situation on the diagnostic study. In the first half of the 20th Century diagnostic studies were carried out in Turkey. However, there is very limited information about the studies in the literature. intelligence and research capabilities in the first half of the 20th century. The aim of study is to show the intelligence test methods used in the first half of 20 th century. The study was a qualitative research and document analysis method was used. It was found that the period administrations supported the scientific studies conducted in order to identify and raise the human resources to be employed in overcoming the political, social and economic crises of the two world wars, and that public facilities were mobilized to a great extent for these studies. It was found that the leading educators of the period carried out researches and practices on intelligence and abilities diagnostics, followed the important studies carried out in the world very closely, provided trainings for the dissemination of diagnostic studies throughout the country, and the administration rewarded the practitioners for the applications in this regard.

Keywords: intelligence, talent, ability, diagnostic, competency tests

* This article VI. It was presented as an oral presentation at the National Education of Gifted People Congress in Istanbul.

** Erol KÖMÜR, M.E.B. History Teacher, Istanbul Aydın University Adalet M.Y.O., eposta@erolkomur.com.tr

Giriş

İnsanoğlu bilinen en eski dönemlerden bu yana ölçmeyi kullanır. Ölçüm amacına göre ölçütler ve ölçüm birimleri farklılaşır. Yetenek, kabiliyet ve zihinsel becerilerinin farkına vardığı anlardan itibaren bu özelliklerinin boyutlarını ve potansiyelini belirleme çabasına da girmiştir. M.Ö. 2200 yıllarında Çin’de yeterlik testinin yapıldığı bilinir. İmparatorluk, kamu görevlilerini düzenli olarak değerlendirirdi. M.Ö. 1115 yılında Chang hanedanlığı döneminde memurlarının alımı için aritmetik, yazı yazma, coğrafya, müzik, ziraat, binicilik, kültürel etkinlikleri içeren yetenek ve yeterlilik testleri uygulamaktaydı. Zamanın akışı içinde yetenek tanılama çalışmaları ihtisaslaşarak günümüze doğru gelişme göstermiştir. Gelişim süreci içinde 1789’da Pierre Cabanis’in giyotin ile idam edilenler üzerinde yaptığı gözlemler zihin ve beden arasındaki ilişkiye dikkat çekmesi, 1848’de Demiryolcu Gage’in Vermont olayında almış olduğu beyin hasarında sonra davranışlarında meydana gelen değişikliklerin beyin zihin ilişkisine dikkat çekmesi, 1885’de Herman Hebbinghaus’un anlamsız heceler ile hafızayı test etme deneyimleri, 1895 Alfred Binet’in sosyal kavrama ve hafızanın ölçümüne dair makaleleri, yine aynı yüzyılda insan davranışlarını ve yeterliliklerini biyolojik, antropolojik temelli açıklama ve sınıflandırma çalışmaları, yönetim ve orgazisyona dair yapılan bilimsel çalışmalar; farklı yaklaşımları, süreçleri ve sonuçları içerse de; temelde insanın bireysel ve organizasyonel anlamda potansiyelini ve yeterliliklerini ölçmeye, anlamlandırmaya ve standartlar oluşturmaya yöneliktir.

1905’te Alfred Binet ve Theodor Simon birlikte ilk zeka testini geliştirmiştir. 1912’de Stern IQ kavramını öne sürmüş ve yaşa dayalı olarak zeka katsayısı hesabı geliştirilerek günümüze kadar ulaşmıştır. 1916 yılında Binet-Simon zeka ölçeğinin Stanford Revizyonu yayınlanır ve bu tarihten itibaren Stanford Binet adıyla günümüze değin güncellenerek kullanımı devam etmiştir.

20. Yüzyıl bu gelişmelerin ivme kazandığı ve en hızlı gelişim gösterdiği dönem olmuştur. 20. Yüzyılda yaşanan iki büyük küresel felaket –I. Dünya ve II. Dünya Savaşı- kuşkusuz yeterlilik testlerine duyulan ihtiyacı zirveye taşımış ve buna bağlı olarak da tüm siyasal sistemleri bu alanı desteklemeye ve geliştirmeye zorlamıştır. 1914-1918 arasında süren I. Dünya Savaşında yaklaşık 15 milyon, 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşında yaklaşık 45 milyon insanın savaşa bağlı nedenlerle öldüğü tahmin edilmektedir. Her iki savaşta ve iki savaş arasındaki dönemde küresel rekabette devletlerin en önemli gücü şüphesiz insan kaynağıdır. Devletlerin birbiri ile rekabeti ile birlikte; kendi iç sistemlerinin etkin yönetimi için insan kaynaklarının organizasyonuna düşen rol; bireylerin yeterliliklerinin ve yeteneklerinin

potansiyellerini-performanslarını belirlemeyi önemli kılmıştır. Zeka, yetenek, kabiliyet, istidat, muhakeme, dikkat, idrak, sabır, bedii yeterlikler, ruhi ve fiziki mukavemet, bedensel yeterlikler vb. özelliklerin ölçümü ve değerlendirmesi çalışmaları; 20. Yüzyılın ilk yarısında dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önem kazanmış ve bu alanla ilgili akademik çalışmalar ve saha uygulamaları yaygınlaşmaya başlamıştır.

Kültürlerarası etkileşim ölçme araçlarının yaygınlaşmasında, gelişiminde ve standartlaşmasında katkılar sunmaktadır. Zihinsel yeterliklerin tanınması yönelik 19.yüzyılda üretilen ilk testler; 20. Yüzyılın başında standartlaşma eğilimi kazanmış ve dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Bu kadar kısa sürede kabul görmesinde ve yaygınlaşmasında iki büyük uluslararası yıkım –dünya savaşları- etkili olmuştur. Dünya savaşları çok geniş kadroların amaca uygun şekilde seçimi, örgütlenmesi, eğitilmesi ve amaca uygun istihdam edilmesi için yeterlik testlerine olan ihtiyacı en üst düzeye taşımıştır. Bu nedenle yeterlik testleri için çok uygun uygulama ve gelişme ortamları oluşmuştur. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de oluşan siyasi, sosyal ve ekonomik durumlar tanılama çalışmalarına ihtiyacı artırmıştır. 20. Yüzyılın ilk yarısında Türkiye’de tanılama çalışmaları yapılmıştır. Fakat, yapılan çalışmalarla ilgili olarak alan yazınında çok kısıtlı bilgiler yer almaktadır. Bununla ilgili olarak çalışmamız önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 20. Yüzyılın ilk yarısında zeka ve yetenek araştırmaları, kullanılan testler ve yapılan uygulamaları ortaya koymaktır. Yetenek ve zeka tanılamaları ile ilgili yapılmış psikoloji, özel eğitim, üstün yetenekliler, özel yeteneklilere dair alan yazınlarında 1900-1945 tarihleri arasındaki döneme dair Türkiye’de yapılan çalışmalara dair müstakil bilimsel araştırma bulunmamaktadır. Öte yandan mevcut araştırmaların pek çoğunda yetenek ve zeka tanılama çalışmalarına dair 1960’lardan sonra birtakım uygulamaların varlığından söz edilmektedir. “Cumhuriyet sonrası dönemde üstün yetenekliler eğitimiyle ilgili özellikle 1960’larda başlayan cılız çabalar 1990’larda tekrar hareketlenmiş ancak dünyadaki gelişmelerin tersine bazı kişi ve vakıfların girişimleri, velilerin çabaları ve birkaç eğitimcinin gayreti, Milli Eğitim Bakanlığında ve genel olarak eğitim çevrelerinde bu konuda gözlenen tutuculuğu kıramamıştır” (Akarsu, 2004, s.146. Akt. Levent, 2011, s.51). “Ülkemizdeki çalışmaların tarihsel sürecine bakacak olursak; Cumhuriyetin kurulmasından itibaren 1956 yılında çıkarılan 6660 sayılı kanun ve 1960 yılında özel sınıflar ve türdeş yetenek sınıfları ve

1964 yılındaki Ankara Fen Lisesinin açılışına kadar üstün yeteneklilerin eğitimine dayalı herhangi bir çalışma yoktur” (Yıldız, 2010, s.39) Doç. Dr. Ahmet Bilgili tarafından yönetilen ve Hatice Yıldız tarafından 1997’de hazırlanan bir başka yüksek lisans tez çalışmasında ise “Üstün Yeteneklilere Verilen Eğitimin Tarihsel Gelişimi” bölümünde konu başlıkları;

“2.1. Platon - Avrupa'daki İlk Gelişmeler

2.2. Osmanlıda Eğitim ve Enderûn Mektebi

2.2.1. Enderun Mektebinde Öğrenci Seçimi

2.2.2. Enderûn Mektebinde Eğitim Sistemi

2.3. Türkiye’de 1960 Sonrası Üstün Yetenekli Bireylere Verilen Eğitim Uygulamaları ve Fen Liseleri” (Yıldız, 1997, s. İÇİNDEKİLER)

şeklinde sıralanmakta, 2.2 ile 2.3 arasında diğer ifadeyle 1900-1960 arası döneme hiç değinilmemektedir. Yakın tarihte hazırlanan bir yüksek lisans tez çalışmasında ise “2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Üstün Yetenekliler Eğitimi” (Güçin, 2014, s. 23-24) adlı bölümde (Ataman, 2004, s.155), (Akarsu, 2004, s.146), (Levent, 2011a, 90)’ den yapılan alıntılarla hiçbir yorum ve ekleme yapılmadan durum izaha çalışılmakta, 1900-1960 arası dönem ile ilgili hiçbir çalışmadan bahsedilmemektedir. İfade edilen örneklerde ve birbirinden alıntı pek çok yazında benzer örneklere rastlanılmaktadır. 20. Yüzyılın ilk yarısında aslında yapılan çok kıymetli çalışmalar bulunmasına rağmen alan yazınında yer edinememiş olması dikkat çekici bir durumdur. Çalışmamızda; dönemi, yapılan faaliyetler ve üretimlere yer vererek aydınlatmayı amaçlamaktayız.

Bu amaç doğrultusunda;

- 20. yy ilk yarısında zeka ve yetenek testlerine dair akademik farkındalık var mıdır?
- Dünyada yapılan zeka ve yetenek tanılamaları ile ilgili duyarlık var mıdır?
- Türkiye’de yetenek tanılama ve tarama çalışmaları ne maksatla, kimler tarafından, ne büyüklükte yapılmıştır?
- Yetenek tarama ve tanılama çalışmaları kurumsallaşmış mıdır?

sorularının cevaplarını araştırdık.

Yöntem

Çalışma nitel bir araştırma olup döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Problemi ortaya koyabilmek için alan yazını taranmış, yüksek lisans ve doktora tezleri ile eğitim tarihimize yer veren kaynaklar ile arşivler taranmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışma alan yazınında yer verilmeyen Türkiye’de 1900-1945 arası dönemde yetenek tarama ve tanılama çalışmalarını teori ve pratik olarak iki ayrı düzlemde incelemektedir.1900-1945 arası dönem faaliyetlerini aydınlatabilmek için; dönemin pedagoji, eğitim, terbiyeye dair kitap ve klavuzları, alanda öncülerin makale ve uygulamaları taranmış, imkanlar ölçüsünde arşiv belgelerine ve erişime açık yazışmalara ulaşılmıştır. Söz konusu dönem derinlemesine araştırıldığında daha fazla veriye ulaşma potansiyeline sahip olmakla birlikte çalışmamızda sadece çarpıcı örneklerle yer verilmiştir.

Araştırma Modeli:

Türkiye’de 20.yy ilk yarısında Türkiye’de yapılan yetenek tarama ve tanılama çalışmalarını uygulama dökümanları ve basılı yayınlara bağlı olarak değerlendirmek maksadıyla döküman analizi modelinde yapılmış, nitel yönetime göre desenlenmiştir. “Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına döküman incelemesi denilmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.188)

Verilerin Toplanması ve Analizi

Türkiye’de 1900-1945 dönemi yetenek tarama ve tanılama çalışmalarını yürüten ve 1945 sonrası sürekliliği olan kamusal veya özel kurumsal tek bir kurum bulunmamaktadır. Bu tür çalışmalar ihtiyaca binaen farklı kurum ve kuruluşlar tarafından kendi bünyelerinde yürütülmüş ve arşivlenmiştir. Bu nedenle döneme dair çalışmaları tek elden izlemek mümkün olamamakta ve farklı kurumların faaliyetlerini takip etme ve birbiri ile ilişkilendirme, anlamlandırma süreçlerini zorunlu kılmaktadır. Konjonktürel zorunluluklardan dolayı gizli yürütülmüş kamusal uygulamalarda ise belirli ipuçlarına ulaşılmakla birlikte genellikle gizliliği kaldırılmış veya deşifre edilmiş verilere ulaşılabilmektedir. Diğer yandan 1928’de yapılan alfabe değişikliği günümüz özel eğitimcileri için daha eski döneme dair verilere ulaşım zorluğuna neden olmaktadır. Çalışmada 1900-1945 arası dönemin Maarif Vekaletleri tarafından yayımlanan; kaynak kitap, süreli yayın, okulların ihtiyacı materyal, seçme sınavı prosedürleri,

okul yıllıkları, öğrenci dosyaları Milli Müdafaa Vekaleti'nin saha çalışma raporları, yazışmaları Sıhhiye Vekaleti'nin tarama raporları ve istatistikleri; dönemin pedagoji, psikoloji, terbiye kitapları, akademik dergileri taranmış ve ulaşılan tüm bilgi ve dökümanlar titizlikle tasnif edilmiştir. Yetenek tanılama ve tarama çalışmaları kronolojik sıraya konulmuş, ardından aynı dönemi içeren anlatılar birbirleri ile mukayese edilmiştir. Anamlı bir bütün oluşturan bilgi ve belgeler analiz edilerek anılan dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Bulgular

• Zeka ve yetenek testlerinin akademik farkındalığına dair bulgular

Zekanın tanımı akademik ve entelektüel çevrelerde 20. Yüzyıl öncesinde tartışılmaya başlamıştır. Bununla birlikte zihinsel kabiliyetlerin tanınması için uygulanan ilk testlere de zeka testi denilmekten geri durulmamıştır. Diğer yandan farklı yeteneklerin ölçülmesi için pekçok kültürde farklı uygulamalara rastlanılmaktadır. Zeka ve yetenek testlerinin Avrupa ve Amerika bilim çevrelerinde tartışılmaya başladığı, ilk uygulamaların yapıldığı dönem ile Türkiye'deki tartışma ve uygulamalar paralellik arz etmektedir. Zeka, hafıza, kabiliyet, istidat ve itiyad gibi konularda özellikle Darülfünun müderrisleri ile Darülmualimin hocalarının dönemin önde gelen Terbiye Mecmuası, Tedrisat ve Terbiye Mecmuası, Tedrisat Mecmuası, Maarif Mecmuası gibi süreli yayınlarda yazmış oldukları makaleler ile 1923 yılından itibaren Maarif Vekaletinin öğretmenlere kaynaklık etmesi için hazırladığı terbiye, eftaliyet, tedrisat konulu kitapların ilgili bölümlerinde sıkça rastlanılmaktadır.

Nafi Atuf, 1912 de yayımlanan *Fenni Terbiye Tarihi* adlı kitabında Alfred Binet'in fikirlerinden bahsetmekte, son dönem uygulamalı eğitim bilim çalışmalarına örnekler vermektedir. Necmeddin Bey, E. Schimit'ten yaptığı 1911 tarihli *El İşleri* adlı kitapta zeka ve beden arasındaki bağı izah etmekte, bedensel gelişim ile zeka gelişimi arasındaki bağı açıkladıktan sonra el işlerinin zeka, fikir ve ruhi gelişmeye yaptığı olumlu etkilerden söz etmektedir. Ayrıca bedensel özelliklerden yol açarak zekanın tayinine yer vermektedir. Sami Bey'in 1910 tarihli *İlm-i Terbiye-i Etfal* adlı kitabında zihinsel kabiliyetlerin tespitine ve farklı zihinsel kabiliyetlerin eğitimine geniş yer verilmektedir. Benzer kitap bölümlerine; Ali Haydar bey, İsmail Hakkı bey, Filibeli Hilmi bey, İbrahim Alaeddin bey'in çeviri ve telif eserlerinde sıkça rastlanılmaktadır. Bu yayımların içerisinde en tafsilatlı olanları arasında Ali Haydar bey ile İbrahim Alaeddin bey'in yayınları yer almaktadır.

Ali Nusret'in "*Çocuklarda Kuvve-i Hafızanın Teyidine Dair*" adlı Darülmüallimin'de ilkokul öğretmenlerine verdiği konferansın günümüze ulaşan 10 sayfalık metnindeki veriler; bu konuda hizmet içi eğitim içeriği niteliği taşımaktadır.

Ali Haydar bey'in 1925 yılında yayınlanan *Zeka Tedkikleri Hakkında* adlı sekiz sayfalık makalesi 1892'den 1905'e kadar Avrupa ve Amerika'da yapılan zeka hakkındaki araştırma, tarama, tanılama, uygulama ve uygulanan testler hakkında çok geniş detaylara yer vermektedir. Dönem eğitimcileri için eksiksiz bir literatür taraması barındırmaktadır. Kapsamı ve detayları ile kaynaklara erişim konusundaki kusursuzluğu takdire şayandır.

1900-1945 yılları arasında dönemde zeka ve yetenek tanılamaları ve taramaları hakkında alana en büyük katkı kuşkusuz İbrahim Alaeddin bey tarafından yapılmıştır. Kendisi de tanılanarak devlet bursuyla yurtdışında eğitim ve çalışmalarda bulunan İbrahim Alaeddin bey Alfred Binet'in zeka testini Türkçeye çevirip yerelleştirerek yayımlayan, uygulayan Darülmüallimin ve Darülmüallimat'da öğretmen adaylarına öğreten ilk eğitimci olma unvanına sahip eğitim tarihimizin nadide isimlerindedir. İbrahim Alaeddin bey'in "*Çocuk Kabiliyetlerinin Teşhisi*", "*Talebe Kabiliyetlerini Nasıl Tetkik Etmeli*" adları ile yayınladığı makaleleri bir araya getirildiğinde küçük bir kılavuz kitap hüviyeti kazanmaktadır. 1915'te Doktor Simon ve Alfred Binet'ten çevirerek yayınladığı "*Zekanın Mikyası Usulleri*" adlı 94 sayfalık kitabı Türkiye'de kullanılan uygulama kılavuzlu ilk zeka testi olma özelliğine sahiptir. Söz konusu eser Stanford Binet testi 1940'lı yıllarda sürüm güncellemesi yapıncaya kadar Maarif Vekaleti tarafından iki baskı yaparak Türkiye genelinde okulların kullanımı için yayımı yapılmıştır.

Hüseyin Cahid'in 1928'de Alfred Binet'ten çevirdiği "*Çocuklar Hakkında Asri Fikirler*" adlı 280 sayfalık eserde "*Zekanın Ölçülmesi, Zekanın Terbiyesi, Hafızanın Zeka ve Yaş ile Münasebeti, Talebelerin Hafızasının Ölçülmesi, Hafıza Bozuklukları, Kısmi Hafızalar, Hafızanın Terbiyesi, Kabiliyet, Bazı Mektep Kabiliyetleri Hakkında Mütalaat, Bazı Zeka Numuneleri Hakkında Mütalaat*" adlı başlıklardan oluşan bölümler 156 sayfalık yekun oluşturmaktadır.

- **Zeka Testlerine ve Uygulamalarına Dair Bulgular**

Faik Reşad bey 1927 tarihli 3 ciltlik *Maarif Düsturu* adlı çalışmasında okulların öğrenci seçimleri konusunda uyması gereken, kanun, nizamname ve talimatnamelere tam metin olarak yer vermektedir. Ali Haydar beyin 1923 tarihli öğretmenler için hazırladığı *Tedkikat-ı Ruhiye Rehberi* adlı kitabında zeka tanılamalarına detaylı yer verilmektedir. Döneme ait süreli yayınlardan; İbrahim Alaeddin bey'in "*Simon-Binet Zeka Testini*" çevirdikten sonra dönemin

erkek ve kız öğretmen okullarında testin nasıl uygulanacağına dair eğitimler verdiği, yaptığı başarılı çalışmalardan dolayı Maarif Nezareti'nce ödüllendirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu zeka testinin günümüzde Osmanlıca basılı eserler bölümüne sahip farklı vilayet kütüphanelerinde, üniversite kütüphanelerinde, köklü liselerimizin kitaplıklarında, şahıs kitaplıklarında, Halkevi ve Türk Ocağı kütüphane defterlerinde kayıtlarına rastlanıyor olması ülke genelinde yaygın bir kullanımının olduğunu açıkça göstermektedir.

Yukarıda anılan kitap ve makalelerin tamamına yakının Osmanlı Devleti döneminde Maarif Nezareti, Cumhuriyet döneminden itibaren Maarif Vekaleti tarafından basılıp yayımlanması bu konuda açıkça yürütülen bir devlet politikasına işaretler. Söz konusu çeviri ve telif yayınların içerikleri akademik anlamda dönem eğitimcilerinin dünya standartlarında bir farkındalığa sahip olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

• **Antropolojik Taramalara Dair Bulgular**

Zeka ve yetenek testleri 20. Yüzyılın henüz başında Türkiye'de çok geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde kullanılan zeka testinin tanılama yaşı 0-3 yaş gurubundan başlamakta ve 15 yaşına kadar her bir yaşı ayrı sınıflamakta; 15 yaş üstü için genel öneriler sunmaktadır. Bu durum ağırlıklı olarak okul çağındaki bireylerin ölçümünü mümkün kılmaktadır.

Kamusal alanda veya farklı sektörlerdeki çalışabilir insan kaynağı potansiyelini ölçmek için henüz çok yaygın kullanılan yetenek ve yeterlilik testleri bulunmamaktadır. Genellikle yüksek öğrenim, yurtdışı eğitime yönlendirilen veya kamuda istihdam edilen bireyler kurumları tarafından açılan yazılı sınav, mülakat tekniği ile seçilmekte; askeri kurumlarda bunlara ilave olarak bedeni yeterlilik ve güvenlik soruşturmaları dahil edilmektedir. Belirli ihtisas alanları için seçme kampları da uygulanan teknikler arasında yer almaktadır.

Dönemin geleneği ve geçmişi olan tarama, tanılama ve seçme uygulamalarının dışında en dikkat çekici uygulaması Dr. Afet İnan tarafından 1936'da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e teklif edilmiş ve 1937-1938 yıllarında Atatürk'ün desteği ve himayesinde antropolojik tekniklere dayalı 64.000 kişi üzerine uygulanmıştır. Yetişkinler üzerine Türkiye tarihinin en geniş tarama faaliyeti olma özelliğine sahip bu çalışma Dr. Afet İnan tarafından "*Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi*" adıyla yayımlanmıştır. Dr. İnan çalışmanın amacını Türklerin irki köklerini ve karakterlerini ispat etmek için (İnan, 1947, s.67) ifade etse de İnan'ın İsviçreli Antropoloji uzmanı hocası Prof. Eugene Pittard "Atatürk, antropolojik araştırmaları, sadece irki meseleler yönünden mütalaa etmiyordu. Çünkü Atatürk, içtimai adalet aşkı ve pratik sosyoloji yaratıcısı idi. Antropometri insan kuvvetlerini, en iyi

şekilde kullanarak sevk ve idare ve onlardan en iyi şekilde istifadeyi temin edemez mi? Morfolojik vasıflarına göre intihap edilecek işçiler tarafından sarf edilecek kuvvet, onları, beyhude zahmetin en azı ile işe daha elverişli kılmaz mı? İyi yapılmış bir antropometri, hayatın her türlü sahalarında, ferdlerin daha iyi bir şekilde tasnifini temin eder. Mektepler, fabrikalar, ordu ve spor, antropometrik araştırmalardan ayrı ayrı istifade edebilirler” (Pittard, 1939, s.10) demektedir, ayrıca İnan’ın kitabına yazdığı önsözde yapılan taramanın okullarda, iş hayatında, orduda, sporda ve beşeri hayatta ne tür uygulamalara ve sınıflandırmalara kaynaklık edebileceğini açıkça ifade etmektedir. Çalışmaya dönemin Savunma, Sağlık ve Eğitim olmak üzere üç bakanlık destek vermiştir. Dönemin Başbakanı Celal Bayar’da çalışma ile yakından alakadar olmuş Dr. Refik Saydam, Dr. Ş. Aziz Kansu, İstatistik Umum Müdürü Celal Aybar anketleri yürütecek ekiplerin eğitimine katkı sunmuşlardır. Yapılacak anket çalışması için Türkiye 10 bölgeye bölünmüş ve çalışmalar askeri hekimlerin nezaretinde yürütülmüştür. Sırasıyla 1. Bölge Dr. Murtaza Soylu, 2. Bölge Dr. Sami Özyurt, 3. Bölge Dr. Fikret Esat Erkmen, 4. Bölge Dr. Aziz Doğan, 5. Bölge Dr. Fuat Bener, 6. Bölge Zühtü Akdöl, 7. Bölge Dr. Şefik Erman 8. Bölge Dr. Namık Emel, 9. Bölge Dr. Ramiz Gündoğdu, 10. Bölge Dr. İzzet Oykan rehberliğinde tarama için üretilen anket ve ölçekler uygulanmıştır. Bölgelerden gelen veriler Ankara’da İstatistik Umum Müdürlüğü’nde özel olarak bu iş için oluşturulmuş ekipler tarafından birleştirilmiş ve sınıflandırılmıştır. 1937-1939 yılları arasında çalışmayı Ankara’da oluşturulan ve dönemsel olarak sayıları 16 ile 53 arasında değişen bir ekip yürütmüştür. Verilerin tasnifinde ve analizinde Prof. Pittard Türkiye’ye gelerek yardımcı olmuştur. Toplam 2.432.000 fiş kaydından oluşan veri yığını günümüzde mukayeseli istatistik çalışma yapacak araştırmacılar için hala önemini korumaktadır.

• **Demografik, Sosyo-Kültürel Taramalara Dair Bulgular**

I. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de yapılan bir başka tarama faaliyeti de yetim ve öksüzlere dair çalışmalardır. Dönemin Sıhhiyeti Vekaleti tarafından köylerdeki ailelerin yaş, cinsiyet, doğum, ölüm, geçirdiği hastalıklar, doğum ve ölüm oranlarındaki artışlara dair detaylı istatistiksel çalışmalar yapılmış ve raporlanmıştır. Bu raporların son bölümlerinde 0 ila 13 yaşları arasında hem kız hem erkek çocukların belirli özelliklere sahip olanlarının koruma altına alındığı anlaşılmaktadır. Farklı yıllarda düzenli olarak raporlarda rastlanan bu durum, koruma altına alınan çocukların tarama faaliyetlerinin neticesinde belirlendiği anlaşılmaktadır. Raporlara dair yazışmaların Milli Müdafaa Vekaleti ile Himaye-i Etfal Cemiyeti’ni de içermesi (Milli Savunma Bakanlığı ve Çocuk Esirgeme Kurumu) çocukların durumunu daha özel hale getirmektedir. Yine aynı raporlarda Teşkilat-ı Mahsusa (Osmanlı İstihbarat Servisi) mührünün

bulunması ayrı bir önem taşımaktadır. Döneme dair görsel bulgularda Himaye-i Etfal veya Darül Eytamlarda koruma altına alınan çocukların eğitimine ayrı bir önem verildiği, üst düzey sivil ve askeri protokol tarafından önemli günlerde ziyaret edildikleri, milli bayramlarda bu çocukların tören kutlamalarında ön planda bulunmaları verilen önemi daha belirgin hale getirmektedir. Trablusgarp, Makedonya, Batı Trakya, Edirne, İstanbul, Samsun, Erzincan, Erzurum, Elazığ, Bursa’da benzer tarama ve eğitim faaliyetlerine dönem kayıtlarında rastlanılmaktadır. 1937’de bu kapsamda tanılanarak teşkilatta önemli görevler ifa etmiş görevliler hakkında silahlı kuvvetler içinde yapılan yazışmalar faaliyetlerin gizliliğinin önemsendiğini ortaya koymaktadır.

• Öğrenci Rehberliği Kapsamında Yapılan Taramalara Dair Bulgular

Maarif Nezareti’nin 1917’de hazırlayıp tüm devlet okullarında kullanımını yaygınlaştırdığı “Tedkikat Rehberi” dijital dönüşüm çağına kadar değişime uğrayarak kullanılmış ilginç bir çalışmadır. 1917 tarihli ilk çalışma birincisi 16 sayfalık ikincisi 4 sayfalık büyük ebatlı iki dosyadan oluşmaktadır.

I. Dosyanın başlık bölümünde “Mekteplere Devam Eden Çocukların Ahvali Maddiye ve Maneviyelerini Tetkike Özel” ibaresi yer almaktadır. İlk sayfa çocuğun fotoğrafı ve künye bölümünden oluşmaktadır. İkinci sayfada “Ahvali Cismaniye ve Ruhiye” başlığı bulunmakta ve aşağıdaki tablodaki bilgilerin toplanmasını istemektedir:

Ahvali Cismaniye ve Ruhiye

çocuğun ismi

tarih vemahalli veladeti

milliyeti

pederinin ismi

pederinin sanat ve memuriyeti

ebeveynin dereceyi tahsili

çocuk zeki midir mütevasıt mıdır

iyi midir aptal mıdır

zekasına tesir eden sebepler var mı nelerdir

hafızası?

muhakemesi?

dikkati?

seciyesi?

ibda kabiliyeti?

taklit kabiliyeti

16 mizah kabiliyeti?

17 zevke selimi?

18 temizliğe olan istidadı?

19 tedris kabiliyeti?

20 lisanı?

21 kudret ve kabiliyeti harekiyesi?

22 tavır ve vaziyet?

23 manzarası?

24 kuvayi maddiyesi?

25 muhiti re’si?

26 omuzlarının genişliği?

27 boyu?

28 ağırlığı?

29 zefir ve şehik dereceleri?

30 aile muhiti?

Üçüncü sayfa tamamıyla ikinci sayfada talep edilen bilgilerin nasıl elde edileceği ve nasıl doldurulacağı konusunda detaylı açıklama yapmaktadır. Dördüncü sayfa “Mükafat ve Mücazat” (Ödüller ve Cezalar) tablosundan oluşmaktadır. Tablonun son satırında “Çocuk mükafatı veya mücazâtı nasıl telakki ediyor?” sorusu yer almaktadır. Beşinci sayfa ödül ve cezaların çocukta nasıl etkiler yarattığı, olumlu-olumsuz davranış değişikliklerinin kaydedilmesini talep etmektedir. Sayfa devamında ödül ceza tablosunun nasıl doldurulması gerektiği tarif edilmektedir. Altıncı sayfa aylık devam-devamsızlık toplamlarının gösteren tablodan oluşmaktadır. Sayfa devamında ve yedinci sayfada çocuğun devam-devamsızlığını etkileyen amiller sorgulanmaktadır. Sekizinci ve dokuzuncu sayfalar çocuğun hayatındaki önemli vakalar ve bu vakaları analiz için ayrılmıştır. Onuncu, on birinci ve on ikinci sayfalar çocuğun meydana getirdiği özel eserlerin kaydı için ayrılmıştır. Bu bölüm dosyada tek madde için ayrılan en geniş bölüm olup; üç sayfadan oluşmaktadır. Çocuğun özel yeteneğine ve bu yeteneğe dayalı üretime verilen değeri nicel olarak ortaya koymaktadır. On üçüncü ve son sayfa tetkiki yapan kişinin detaylı bilgisini ve fotoğrafını talep etmektedir.

İkinci dosya dört sayfadan oluşmakta; bir sayfa kapak, bir sayfa kapak sonrası boş ve iki sayfa Mektep Planı başlığı altında okulun fiziksel ve eğitimsel imkanlarını sorgulamaktadır.

Elimizdeki verilere göre 1917’de başlatılan her bir öğrenciye ve okula özel olarak tutulan bu kayıtlar bireysel öğrenci rehberliği ve incelemeleri hakkında dönemin ulaştığı birikimi ortaya koymaktadır. Öğrenciye özel tutulan birinci dosyadaki zeka ve kabiliyetlere dair özel detaylar ile öğrencinin eser ortaya koyma, icat çıkarma potansiyelinin sorgulama maddeleri özel ve üstün yeteneklerin tespiti için önemli kullanılan eğitim tarihimizin güzel ve önemli örnekleridir. Üzerinde durulması gereken daha önemli detay ise öğrencilerin eserleri ile ilgili ayrılan bölümün dosyanın en geniş bölümü olmasıdır. Bu tutum devrin yaklaşımının icad, ibda, bedii kabiliyetleri olan özel çocukların eserleri ve üretimleri üzerinden de tanılanmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır.

Sultan II. Abdülhamit döneminde öğretim hizmetlerinde üstün başarı gösteren eğitimci ve talebelere Maarif Nezareti’nce Maarif Madalyası ile farklı seviyelerde Maarif Nişanları ödül olarak dağıtılmıştır. Ödül sahiplerinin belirlenmesinde yapılan tarama ve tespit çalışmaları aslında ileriye dönük referanslar oluşturmakta, sahiplerini önemli avantajlar sağlamaktadır. Hassasiyetle yürütülen seçme çalışmaları tarama ve tespit faaliyetlerine örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Özel eğitim, özel ve üstün yeteneklilerinin eğitimi, Türk Eğitim Tarihi, Türk Eğitim Sistemine dair yapılan çalışma ve üretilen yazınlarda Türkiye’de 1900-1950 arası dönem zeka, yetenek, kabiliyet testleri ile bunlara dair tarama ve tanılama faaliyetlerine dair yeterince değinilmediği görülmektedir. Bazı akademik çalışmalarda kronolojik sıralamada bu dönem adeta fetret devri gibi tanımlanmamış, açıklanmamış, aydınlatılmamış bir ara dönem gibi durmaktadır. Çalışmamızda bu dönemi aydınlatacak verilerin önemli ve çarpıcı detaylarından bir kısmına yer verdik. Elde edilen bulgular Türkiye’de zeka testlerinin, farklı türde yeteneklerin tanınması için ciddi bir akademik birikim bulunduğunu, eğitim camiasının bu konularda bilinçlendirilmesi ve iyi bir uygulayıcı olarak yetiştirilmesi için eğitimler, seminerler, konferanslar düzenlendiği yurt sathında uygulayıcılar yetiştirildiği açıkça görülmektedir. Dünya genelinde alanla ilgili yapılan çalışmaların takip edildiği sahada uygulama yapacak eğitimcilerin gelişmelerden aynı anda yararlanabilmesi için dönemin önde gelen akademik personele, entelektüel isimlere çeviri çalışmaları yaptırıldığı ve tüm üretimlerin Maarif Nezareti Cumhuriyet döneminde Maarif Vekaletince basım ve yayımının yapıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmalara katkı sağlayanların devlet tarafından en üst düzeyde ödüllendirilmesi, eser üretimine değer verilmesi ve teşvik edilmesi, dönemin önde gelen siyasilerince araştırmacıların teşvik edilmesi ve başarılı öğrencilerin dünyanın önde gelen üniversitelerinde eğitimlerinin devlet imkanlarınca desteklenmesi; memleketin en ücra köşelerinde farklı bakanlıklarca ortak gayeler için tanılama çalışmalarının yürütülmesi ve tanılanan çocuklarının, hatta bebeklerin “taht-ı himayeye” yani koruma altına alınarak eğitimlerinin devlet tarafından sağlanması, bu şekilde eğitim desteği verilen bireylerin devlet birimlerinde istihdam edilmesi ve başbakanlık makamına kadar yükselmesi; bu konuda bir devlet politikasının bulunduğu ve bu politikanın hükümet değişikliklerinden hatta Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinden olumsuz anlamda etkilenmediğini; bilakis bu politikanın sahiplenilerek geliştirildiğini ortaya koymaktadır. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal’in Mustafa Ruhi tarafından yayımlanan Maarif Umdeleri adlı çalışmada; “Büyük Adamlar Yetiştirmek” adlı bölümde bu konuya ilgisini ve hakimiyetine ortaya koymaktadır. 1937’de Dr. İnan’ın çalışmasına verdiği destek ve ayrılan kamu kaynağı, tahsis edilen kamu personeli az rastlanır boyutlardadır. Prof. Pittard’ın tespitleriyle yapılan çalışma, salt antropolojik kaygılarla yapılmış çalışma olmanın çok ötesindedir. Atatürk’ün döneme dair verdiği demeçler ve yaptığı icraatlar kapıda bekleyen büyük küresel krize hazırlık mahiyetindedir. Yapılan çalışmaların tamamının kurumsallaşması maalesef mümkün

olamamıştır. 1939-1961 arasındaki Türk siyasal hayatında yaşanan sert geçişler ve II. Dünya Savaşı'nın getirdiği politik, ekonomik krizler; savaş sonrası, soğuk savaşın ve küresel kutuplaşmanın getirdiği zorluklar kurumsallaşmanın önündeki en büyük engeller olarak öne sürülebilir. 1928 öncesi alfabe farklılığının özel eğitimciler için bu tarih öncesine erişimi kısıtlaması; tarihçilerin, özellikle eğitim tarihçilerinin özel eğitim tarihine duyarsızlığı ve disiplinler arası iletişimsizlik ele aldığımız 1900-1950 dönemini özel ve üstün yetenekli bireylerin tanınması ve eğitimi bahsinin üstünü adeta örtmektedir. Bu durum alana dair yapılan çalışmaları 1960'tan sonra başlatmakta daha önce hiçbir üretim ve etkinliğin yapılmadığı intibainı uyandırmaktadır.

Kamusal ve bilimsel çalışmaların tamamında olduğu gibi üretim, birikim, arge, kurumsallaşma yapılan işlerin sürekliliği ve geliştirilmesi ile birlikte olabilmektedir. Bilinci, kültürü oluşmamış her büyük projenin geçmişteki varlığından habersiz atılacak her adımı tüm paydaşlar için zaman, enerji ve kaynak israfı olarak karşımıza çıkmaktadır. Asırlık tecrübe ve mirasın üniversitelerimizde ve kamusal alanlarda gelecek kuşaklara aktarımı süreçlerdeki pek çok adımı güçlendireceği gibi moral ve motivasyon etkisine de sahiptir. Bu anlamda özel eğitimin, özel ve üstün yetenekliler ile ilgili alanlarında bilimsel üretim yapan ve üretilen verileri sahada uygulayan paydaşların bu konunun geçmişi ve yapılan pratikler anlamında formasyona kavuşturulmasına dair önemli bir boşluk bulunmaktadır.

Çalışmamızda bulgu olarak değerlendirdiğimiz ve günümüzde her biri farklı kurum, kütüphane, sahaf, kişisel arşive ve mevatlarda karşılaştığımız dokümanların bir enstitü veya araştırma merkezinde toplanarak ilgilisi tüm araştırmacıların istifadesine; istifade edebilecekleri biçimde sunulması elzem bir konudur. Bu konuda yapılacak çalışmalar iş ve işlemlerin kurumsallaşmasına katkı sağlayacağı gibi araştırma-geliştirme çalışması yapan kurum ve kuruluş çalışanlarına, karar alma merciiindeki yetkililere yardımcı olacaktır.

Geleceğe dönük olarak; ülke genelindeki tüm yeteneklerin, kabiliyetlerin taranması, belirlenmesi ve değerlendirilmesi sorunu çözüm beklemektedir. Ayrıca, belirlenecek yeteneklerin küresel anlamda muhatabı olacak yeteneklerin de günümüz koşullarında büyük veri ve eşdeğer teknik imkanlardan yararlanarak belirlenmesi politika belirlemede yardımcı olacaktır.

Çalışmamızın önemli bir boşluğu doldurduğu düşüncesindeyim. Mevcut bulgular, detaylarında daha farklı boyutlu araştırmalara kapı aralayacak soru işaretleri barındırmaktadır. Bu konularda yapılacak bilimsel çalışmaların desteklenmesi gereği de açıkça ortadadır.

Kaynaklar

- Ali Haydar (1925). *Zeka Tetkikleri*. Edebiyat Fakültesi Mecmuası, 1925 (261-265).
- Ali Haydar(1924). *Lise ve Orta Mekteplerde Talebe Sicil Defteri Tutmağa Mahsus Tedkikat-ı Ruhiye Rehberi*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti Neşriyatı.
- B. Avni. (1931). İlk Tahsilden Beklenen Esas Bilgi ve Kabiliyetler. *Terbiye*, 34 (129-131). İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti.
- Binet, A. ve Dr. Simon (1331). *Çocuklarda Zekanın Mikyası Usulleri*. (çev. İbrahim Alaeddin). İstanbul: Maarif-i Umumiye Nezareti.
- Dr. Mustafa Hakkı (1341). *Antropoloji*. İstanbul: Maarif Nezareti Neşriyatı.
- Eşref Kuşçubaşı tarafından el yazısı ile yazılmış defter*. (Tarihsiz, Teşkilatı Mahsusa kuruluşu ve faaliyetlerini anlatıyor).
- Faik Reşat (1928). *Maarif Düsturu*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti Neşriyatı.
- Güçin, G.(2014). *Türkiye’de Üstün Yetenekliler ve Üstün Zekalılar Alanında Yapılmış Akademik Çalışmaların Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı. İstanbul.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti (1341). *Rapor*. Ankara.
- Hofding (1924). *Psikoloji* (çev. Hüseyin Cahid). İstanbul: Tanin Matbaası.
- İbrahim Alaeddin(1341). Talebe Kabiliyetleri Nasıl Teşhis Edilmeli. *Tedrisat Mecmuası*, 24 (125-130).
- İbrahim Alaeddin, *El Yazısı ile Şahsi Mektupları*, Muhtelif Tarihlerde.
- İhsaiyat Mecmuası* (1925-1926). İstanbul: Maarif Vekaleti.
- İnan, A. (1947). *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Kavanin Mecmuası*, Ankara: T.B.M.M.
- Kılıç, C. (2010). *Enderun Mektebi Örneğinde Günümüz Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Ana Bilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı. Ankara.
- Kömür, E. (2010). *Osmanlı Devleti Enderun Mektebinde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. İstanbul: İstanbul Ltd.
- Kuleli Askeri Lisesi Son Sınıf Hatırası 1935-1936*. (Albüm). İstanbul.

- Levent, F. (2011). *Üstün Yeteneklilerin Eğitimine Yönelik Görüş ve Politikaların İncelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı. İstanbul.
- Muhammed Refet (1312). *Terbiye-i Dimağiye veya Usul-u Terbiye*. İstanbul: Kitapçı Leon-Ahmet İhsan ve Şürekası.
- Muhtelif Tarihli Milli Müdafaa Vekaleti-T.B.M.M. Yazışma Belgeleri*.
- Mustafa Rahmi (1339). *Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdesi Asri Terbiye*. Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası.
- Nafi Atuf (1333). *Fenni Terbiye Tarihi*. İstanbul: Maarif-i Umumiye Nezareti.
- Necmeddin Sadak (1323). *İlm-i Terbiye-i Etfal*. İstanbul: Maarif-i Umumiye Nezareti.
- Perol, L. (1327). *Terbiye-i Etfal İntihar-ı Etfal*. (Çev. Faik Şevket). İstanbul: Tanin Matbaası.
- Rasmussen, D. (1341). *Dört ile Yedi Yaş Arasındaki Çocuğun Ruhiyatı* (çev. Abdüllatif Nevzat). İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti.
- Sami (1328). *İlm-i Terbiye-i Etfal*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Schimit, A. (1330). *El İşleri*. (Çev. Necmeddin Sadak). İstanbul: Maarif-i Umumiye Nezareti.
- Spitzzy, H. (1928). *Çocuğun Beden Terbiyesi*. (Çevi. Ali Haydar). İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Tedkikat-ı Ruhiye Rehberleri 1-2*, Muhtelif Tarihlere Ait.
- Trablusgarpta Minik Dahiler* (1912-Siyah Beyaz Fotoğraf), www.etarikh.com Arşivi.
- Yeşilova, H. (1997). *Üstün Yeteneklilik ve Türkiye'de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Van.